

HANKAH

İslâm dünyasının batı kesiminde, Mısır'dan Hindistan'a kadar uzayan bölgelerde tarikat yapılarına verilen adlardan biri.

Magrib ve Endülüs hariç olmak üzere, İslâm dünyasında tarikat yapılarına verilen adlardan birisi olan "hankah", bölge ve zaman faktörlerine bağlı olarak farklı nitelikte tesisleri tanımlamaktadır. Tasavvuf tarihinde zühd olgusunun tasavvufa dönüştüğü fakat henüz tarikatlar şeklinde kurumlaşmamış bulunduğu VIII. yüzyılın 2. yarısında, İslâm mimarisi tarihinde ilk tarikat yapılarının öncüleri olan tesisler arasında "hankah" adı ile anılanlara rastlanır. Bu devirde özellikle İran-Türk kültür mirasının egemen olduğu Batı Türkistan ve Horasan yörelerinde, çoğunun hayatlarının önemli bir kesimi yolculuklarda geçen ilk sûfilerin konaklaması için hankahların kurulduğu tesbit edilmektedir.

Sûfilerin, birtakım ortak meşrepler ve telakkiler çevresinde toplanarak ekoller meydana getirdiği, bu ekollerin de giderek tarikatlara dönüştüğü devirde (IX. yüzyıl başları - XI. yüzyıl ortaları) hankahların çoğalarak, Horasan merkez olmak üzere Türkistan, İran, Güney Kafkasya ve Mısır'a kadar yayıldığı gözlenir. Bu arada tarikatların tasavvufî öğretilerini ve teşkilatlarını belirli bir düzene oturtmalarına paralel olarak, hankahların da niteliği değişime uğramış, söz konusu tesisler sûfilerin, müşid-mürid ilişkisine dayalı hiyerarşik bir düzen içinde, bütün ayrıntıları tesbit edilmiş disiplinli bir tarikat hayatının kollektif boyutunu yaşadıkları merkezler haline gelmiştir. Bu meyanda teşkilatlı tarikatların en eskilerinden birisi olduğu anlaşılan, XI. yüzyılın ilk yarısında Muhammed ibn Kerrâm (ö.869) tarafından kurulmuş Kerrâmiyye'nin Horasan ve Türkistan'ın birçok şehrinde (Herat, Fergana, Khuttal, Guzgan, Merv, Semerkand), ayrıca Mısır'ın başkenti Fustat'ta hankahları olduğu bilinmektedir. Diğer taraftan bu devrin en ünlü sûfilerinden Ebû Saîd-i Ebü'l-Hayr'ın (ö.1049) Horasan'ın Meyhene şehrinde tesis etmiş olduğu kendi hankahında yaşayan dervişlerin gündelik hayatlarını ve davranış biçimlerini düzenleyen, ahlaka ve ibadete ilişkin öğütleri içeren bir tür iç tüzük kaleme almış olması da dikkat çekicidir.

XI. yüzyıldan önceye ait erken devir hankahlarının hemen hepsi ortadan kalkmış, bazılarının ise üzerine sonraki yüzyıllarda geniş kapsamlı tarikat tesisleri kurulmuş, sonuçta mimari özellikleri gereğince aydınlatılamamıştır. Ancak Ebû Saîd-i Ebü'l-

Hayr'ın, XIII. yüzyıl başlarında Muhammed ibn'el-Münevver tarafından kaleme alınan biyografisinde, X. yüzyılın son çeyreği ile XI. yüzyılın ilk yarısında Horasan'daki hankahlara ait ilginç bilgiler verilir. Öncelikle bu yapıların hankah olmak üzere tasarlanmadığı, çoğunun bir şeyh ile dervişlerini barındıran alelade evlerden ibaret olduğu anlaşılmaktadır. Aynı devrinde yine Horasan yöresinde ortaya çıkan ev-medreseler ile bu ev-hankahların mimari tasarım açısından birbirlerinden pek farklı olmadığı, kökleri İslâm öncesi kültür katmanlarında bulunan dört eyvanlı Horasan evinin şemasını devam ettirdiği kolayca tahmin edilebilir. Böylece daha sonra, XII. yüzyıl başlarından itibaren İran, Anadolu, Suriye ve Mısır'da inşa edilecek olan Selçuklu, Zengî, Eyyûbî ve Memlûk devirlerine ait hankahlarda uygulanacak dört eyvanlı şema ile bunun türevleri olan şemaların, ayrıca Osmanlı mimarisinde XIV.-XVI. yüzyıllar arasında aynı şemaya bağlanan fütüvvet yapılarının (tabhaneli/zâviyeli camiler ile "imaret" olarak anılan bazı yapıların) arketipi belirmiş olmakta, diğer taraftan tarikat mimarisi ile sivil mimari arasında XX. yüzyıla kadar sürecek olan yakınlığın temelleri atılmaktaydı.

Yukarıda sözü edilen biyografide, Horasan hankahlarında "cemaathane" veya "semaathane" denilen âyin ve toplantı birimleri ile namazların kılındığı "musallâ" adındaki mekânların varlığına değinilmiştir. XIII. yüzyılın sonlarında Anadolu'da şekillenmiş olan Mevleviyye tarikatının tekkelerinde (mevlevîhanelerde), özellikle geniş kapsamlı asitânelerin çoğunda, namaza mahsus mescid ile Mevlevî mukâbelesinin icra edildiği semâhanenin ayrı bölümler halinde tasarlanması muhtemelen bu geleneğe dayanmaktadır.

XI. yüzyılın ortalarında Yakın Doğu'ya egemen olan Büyük Selçuklu Devleti'nin yöneticileri, idareleri altındaki topraklarda, zâhirî ilimlerin okutulduğu medreseler ile İslâm'ın bâtinî boyutunu temsil eden tarikat merkezlerini, devletin koruma ve denetimi altında yeniden teşkilatlandırmak ve güçlendirmek, böylece Abbâsî hilafetinin gücünü yitirmesine paralel olarak kuvvetlenen Şiîleşme eğilimlerine set çekmek siyasetini gütmüşlerdir. Şüphesiz ki bu uygulamanın temelinde Selçuklu yönetici sınıfının âşinâsı oldukları tasavvuf birikimi ile Kerrâmiyye tarikatının düzenli hankah sisteminin mirası yatmaktadır. Bu meyanda o tarihe kadar özellikle Horasan ve yakın çevresine mahsus olan "hankah" terimi Selçuklular ile batıya doğru yayılmış, Yakın Doğu'nun çeşitli yörelerinde Sünnî akidelere bağlı, zengin vakıfları olan, geniş kapsamlı hankahlar kurulmuştur.

Büyük Selçuklu Devleti'nin siyasi ve kültürel mirasına konan Selçuklu sultanlıkları ile atabegliklerin, özellikle Zengîler'in de tarikat siyaseti aynı çizgiyi izlemiş, daha sonra gelenek Zengîler'in halefi olan Eyyübîler tarafından Mısır'a taşınmış ve burada Memlûk devrinin sonlarına kadar sürdürülmüştür. Diğer taraftan Azerbaycan ile İran'da, Selçuklular'ın halefleri olan Harzemşahlar ile İslâmiyet'i benimsemelerini müteakip İlhanlılar tarafından hankahlar inşa ettirilmiş, ayrıca hankah geleneği, özellikle Abbasî Devleti'nin çökmesi üzerine nisbeten emin bölgelere hicret eden sûfilerden bir kısmının Delhi Türk Sultanlığı'na sığınmaları üzerine Kuzey Hindistan'a intikal etmiştir. Türk kökenli hanedanlar tarafından hiçbir zaman yönetilmemiş olan Magrib ile Endülüs'te "hankah" teriminin yerleşmemiş olması dikkat çekicidir.

Bu aşamada Suriye-Filistin-Mısır kuşağında "hankah" terimi daha ziyade seyyah dervişlerin barınağı olan, muhakkak bir tarikata "meşrû" olması gerekmeyen, hatta icabında devletin tayin ettiği "laik" yöneticiler tarafından idare edilebilen, tasavvufî eğitimin nisbeten arka planda tutulduğu, geniş kapsamlı kuruluşları ifade etmektedir. Bu hankahlardaki türbelerde genellikle bani konumundaki sultanlar veya emîrlere gömülüdür. Buna karşılık Türkistan, Horasan, İran ve Hindistan'daki hankahların büyük çoğunluğu, bir müridin yönetiminde müridlerin terbiye edildiği, belirli bir tarikata bağlı olan tesislerdir. Zengî, Eyyübî ve Memlûk hankahlarından farklı olarak, bunların türbeleri hemen daima hankahın banisi veya "manevî sahibi" olan pîrlere ve şeyhlerin mezarlarına tahsis edilmektedir.

Kültür ve eğitim siyasetindeki bu gelişmelerin mimariye yansımaları, o döneme kadar "şeyh evi" niteliğindeki binaların yerlerini, özellikle hankah olarak tasarlanmış, bu arada daha fazla insana hitab edebilmesi için boyutları ve mimari programı geniş tutulmuş olan tesislere terk etmesi şeklinde olmuştur. Yine de söz konusu hankahların büyük çoğunluğunda Horasan kökenli şemaların geliştirilerek devam ettirildiği, iklim şartlarına bağlı olarak üstü açık veya kapalı olabilen merkezî bir avlunun çevresinde, ibadet ve sohbe mahsus eyvanların, bunların arasına da derviş hücreleri ile mutfak, kiler, hamam türünden çeşitli servis birimlerinin yerleştirildiği görülmektedir.

Selçuklular tarafından 1071-1079 arasında fethedilen Kuzey Suriye'de tesbit edilebilen bu merkezlerden ilki Rıdvan ibn Tutuş'un azadlı kölesi Şemsü'l-Havass Lûlu

tarafından, vali olarak görev yaptığı Halep'te 1115'te inşa ettirdiği Hankah el-Balat'tır. Aynı şehirde Nureddin Zengî de 1148'de Hankah el-Kadîm yaptırmıştır.

İbn Hallikân, Türkistan ve Horasan kökenli sûfilere yakınlık duyan Salâhaddin Eyyûbî'nin 1189'da Haçlılar'dan geri aldığı kudüs'te Latin patriğinin sarayını tarikat ehline tahsis ederek Hankah-ı Salâhiyye adını verdiğini, kayınbiraderi Muzafereddin Gökböri'nin (ö.1233) ise, ikisi Erbil'de, biri Halep'te olmak üzere üç tane hankah yaptırdığını bildirir. Ayrıca Eyyûbî emîrlerinden Alâeddin Tayboğa Halep'teki konağını 1234'te "araplaşmış sûfiler" (es-sûfiyyâtü'l-must'ariba) için bir hankah olmak üzere vakfetmiştir. Halep'te kalıntıları günümüze gelebilen Eyyûbî devri hankahlarından, Sultan II. Nâsır Yusuf'un 1237 tarihli Farafra Hankahı eyvanlı tasarımı ve özenli, bezemeleri ile dikkati çeker.

Eyyubî devrinde, 1183-1185 arasında Yakın Doğu'yu gezen İbn Cübeyr, Salâhaddin Eyyûbî'nin saltanatı sırasında Şam'da "havânîk" (hankahlar) olarak anılan çok sayıda sûfî tesisinin bulunduğunu, bunların, içlerinden suların aktığı süslü saraylardan farklı olmadığını, hankahlarda yaşayan sûfilerin her türlü maddî ihtiyaçlarının karşılandığını ve bu zümrelerin büyük nüfuz sahibi olduklarını nakletmekte, bu arada hankahlarda tertip edilen semâ meclislerinin letâfetini ballandırarak anlatmaktadır. Makrizî ise Eyyûbîler tarafından Mısır'da kurulmuş olan hankahların dökümünü verir, bunlardan ilkinin, Fatımî sarayındaki hadımlardan Saîd es-Süedâ'dan gasp edilen konakta Salâhaddin Eyyûbî tarafından tesis edilen Salâhiyye Hankahı (Dârü's-Saîd es-Süedâ) olduğunu belirtir.

Memlûk devrinde, 1326'da Kahire'ye gelen İbn Battûta, çoğu, Mısır kaynaklarında "fukarâ min el-acem" olarak anılan, İran ve Horasan kökenli sûfilere mahsus olan hankahlardan söz etmekte, hepsinde bir şeyh ile "hâris" denilen bir tür nakîbin görev yaptığını nakletmektedir. Kahire'deki örnekler arasında Bundukdâriyye Hankahı (1284/85), Sultan II. Baybars el-Gaşankîr (Çeşnigîr) Hankahı (1306/07), Emîr Moğoltay el-Cemâlî Hankahı (1329), Kûsûn Hankahı (1335/36), Huvand Togay (Ümmü Anûk) Hankahı (1348'den az önce), Emîr Şeyhû el-İmârî Hankahı (1355) ve Emîn Tenkizboğa Hankahı (1362) Türk (Bahrî) Memlûklar devrine (1250-1382) ait; Saadeddin ibn Gurâb Hankahı (1400-1406) ile Sultan Farag (Ferec) ibn Berkûk Hankahı (1400-1411) da Çerkes (Burcî) Memlûklar devrine (1382-1517) ait örnekler arasında zikredilebilir.

Bu yapılardan çoğunda açık avlulu ve dört eyvanlı tasarımın devâsâ boyutlarda ele alındığı, bazılarında ise (Emîr Şeyhû el-İmârî, Emîr Tenkizboğa ve Sultan Farag ibn

Berkûk hankahları) bu şemanın terk edilerek avlunun kible yönüne, aynı zamanda âyin mekânı olarak da kullanılan cami bölümünün, diğer yönlere de yaşama birimlerinin yerleştirildiği görülür. Bu ikinci gruba dahil olan hankahlarda, eyvanlar devreden çıkartılmış olduğundan avlunun çevresine daha fazla derviş hücreleri yerleştirilebilmekte, ayrıca hücreleri yalnızca avluya bakan pencereler ile donatmak suretiyle tarikat hayatına daha uygun, içe dönük bir tasarım elde edilmektedir. Dört eyvanlı hankahlar ile Kahire'de bunların çağdaşları olan medreseler aynı tasarımı sergiler. Bu arada yine Kahire'de inşa edilmiş olan Sancar el-Gavlî Medrese-Hankahı (1303) ve Sultan Berkûk Medrese-Hankahı (1384-1386) gibi çift fonksiyonlu bazı tesisler bu iki yapı tipi arasındaki yakınlığı somutlaştırmaktadır. Bunun yanı sıra hankahların birçoğunda sûfîlere fıkıh ve hadis dersleri de verilmekteydi. Hemen hepsi Memlûk sultanları, hanedan üyeleri, saray mensupları ve emîrleri tarafından yaptırılmış olan Kahire hankahları İslâm dünyasının diğer bölgelerindekilerden daha büyük ve gösterişli tasarımları ile dikkati çekmekte, bu meyanda yüz kadar seyyah dervişin barınabildiği Sultan II. Baybars el-Gaşankîr Hankahı kendi türünün en ihtişamlı örneğini teşkil etmektedir.

Azerbaycan'ın Selçuklu atabeglerinden Harzemşahlar'a intikal etmesinden (1255) bir yıl sonra, Bakü-Şemaha yolunda, Alibayramlı mevkiinde, Pirsagat Nehri kıyısında mimar Şeyhzade Habibullah bin Şeyh Muhammed Garu tarafından tasarlanan hankah çevreye hakim bir kayalığın üzerinde bulunmaktadır. Surlar ve burçlar ile kuşatılmış müstahkem bir yapı olan bu hankahda, açık bir avlunun çevresinde sıralanan birimler arasında yer alan ve aynı zamanda tarassut kulesi olarak kullanılan minare mimar Mahmud bin Mesud'un eseridir. Söz konusu yapı ile daha sonra Azerbaycan'a egemen olan Akkoyunlular'ın Hasankeyf'te inşa ettirdikleri İmam Abdullah Zâviyesi arasındaki benzerlik dikkat çekicidir.

İran'ın Natanz şehrinde İlhanlı sultanı Olcayto Hüdâbende Han tarafından 1316/17'de devrinin ileri gelen sûfîlerinden Şeyh Abdüssamed İsfahanî için yaptırılan ve bu şeyhin türbesini barındıran hankah, aynı hükümdarın inşa ettirdiği ulu cami ile bir külliye meydana getirmekte, tuğla malzemesi, tasarımı ve çini bezemeleri ile Büyük Selçuklu geleneğini sürdürmektedir.

Türkistan'daki erken dönem hankahları, XIII. yüzyılın ortalarından itibaren yerlerini, velî türbeleri çevresinde teşekkül eden geniş kapsamlı hankahlara terk etmiştir. Çoğunlukla hükümdarların vakfı olan ve "işân" denilen şeyhlerin yönettiği bu tesisler

özellikle kış aylarında faaliyet göstermekte, ilkbahar geldiğinde işânlar kendilerine bağlı göçebeleri ziyaret etmek ve hankaha yapmak ile yükümlü oldukları maddî yardımı toplamak üzere aylarca sürebilen yolculuklara çıkmaktaydı.

İbn Battûta Hindistan'ı gezerken Hindûlar'ın yönetimi altındaki bölgelerde bile hankahlara rastlamış, bu meyanda Bombay yakınlarında Haunur'da Şeyh Muhammed el-Najori'nin hankahında misafir edilmiş, ayrıca Kanbaya, Kalikut ve Kolam (Travankor)'da da Kazerûniyye tarikatına bağlı hankahlarda konaklamıştır.

Anadolu'da Selçuklu devrine ait tarikat yapıları içinde "hankah" olarak adlandırılanların en eskilerinden biri XIII. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenebilen, Afyon civarındaki Boyalıköy Hankahı'dır. Antik Çağ'dan beri bir kült merkezi olduğu anlaşılan, münzevî bir ortamda yer alan yapıda bol miktarda Bizans devrine ait devşirme malzeme kullanıldığı dikkati çeker. Hankahın ibadet ve barınma birimlerini barındıran ana binasında dört eyvanlı şemanın alışılmadık bir türevi uygulanmıştır: Kuzeye açılan girişi, iki yandan beşik tonozlu birimler ile kuşatılmış olan bir geçit izlemekte, bunun gerisinde (T) planlı ana mekân yer almaktadır. (T)'nin, beşik tonoz ile örtülü olan bacağı kible doğrultusunda uzanmakta ve güney duvarında bir mihrap bulunmaktadır. Söz konusu mekânın yanlarına ikişer adet beşik tonozlu birim, ortasına, kapalı avlu niteliğinde, kare planlı ve kubbeli bir hacim yerleştirilmiştir. Mihrap duvarına paralel gelişen beşik tonozlu iki eyvan da (T)'nin kollarını meydana getirir.

Anadolu Selçuklu hankahları içinde dört eyvanlı şemanın en belirgin biçimde gözlemlendiği yapı Konya'da Sahip Ata Külliyesi'nin bünyesindeki 1279 tarihli hankahtır. Doğuda, külliyenin dükkânları arasında yer alan taçkapıdan, tonozlu bir geçit kat edilerek, yapının merkezini işgal eden kapalı avluya ulaşılır. Planı, köşeleri pahlı bir kare biçiminde olan avlu aydınlık fenerli bir kubbe ile örtülmüş, ortasına bir havuz yerleştirilmiştir. Avlunun güney, batı ve kuzey yönlerinde, zeminleri yükseltilmiş, beşik tonozlu üç eyvan yer almakta, bunlardan güneydeki mihrap ile donatılmış bulunmaktadır. Derinliği diğerlerinden az olan kuzey eyvanının gerisinde, hankah ile cami arasında bulunan ve her ikisi ile de bağlantılı olan türbede külliyenin banisi ile aile fertleri gömülüdür.

Tokat'ta yer alan 1288 tarihli Ebû Şems Hankahı ile 1292 tarihli Halef Hankahı'nda, kare planlı, aydınlık fenerli kubbe ile örtülü bir kapalı avlu ile kible yönünde buna sapanan, beşik tonozlu, zemini yüksek bir eyvan tasarımının çekirdeğini meydana getirmekte, ibadete ve âyinlere mahsus olan bu mekânların çevresinde tonozlu

yaşama birimleri ile banilerin gömülü olduğu kubbeli birer türbe, ayrıca Halef Hankahı'nda kubbeli bir mescid birimi yer almaktadır.

Tasarımları açısından, Horasan kökenli bir geleneği paylaştıkları görülen Anadolu Selçuklu hankahlarının, bu yönleri ile aynı yörede yer alan ve çağdaşları olan diğer tarikat yapılarından ayrıldıklarını söylemek mümkün değildir. Nitekim Anadolu'da, XII. ve XIII. yüzyıllarda inşa edilmiş olup "ribat" ya da "zâviye" olarak anılan tesislerde de hankahlardaki plan şemaları teşhis edilmektedir. Ayrıca söz konusu yapıların konumları ve fonksiyonlarına ilişkin, diğer yörelerdeki adaşları için yapılabilen genellemelerin geçerli olduğu da iddia edilemez. Nitekim Boyalıköy Hankahı, Selçuklular tarafından yeni fethedilmiş bir bölgede, Ö. L. Barkan'ın tabiri ile "kolonizatör dervişler" tarafından, Bizans devrine ait bir dinî tesisin yerinde, bölgedeki Müslüman iskânına öncülük etmek amacı ile kurulmuş olmalıdır. Selçuklu başkentinde, devrinin ileri gelen vezirlerinden birisi tarafından yaptırılan ve Kahire'deki hankahlar gibi, bu vezirin türbesini barındıran Sahib Ata Hankahı ise, özenli mimarisi ile olduğu kadar içinde yer aldığı seçkin tasavvuf ortamı ile de Boyalıköy Hankahı'ndan ayrılır. Tokat'taki iki örnek ise, muhtemelen yönetici sınıfa mensup olmayan banileri ve fonksiyonun ön planda tutulduğu, gösterişsiz mimarileri ile daha ziyade mütevazı şehir zâviyeleri olarak nitelendirilebilir.

Bazı müellifler Osmanlı devrinde, tarikat merkezi (asitâne) konumunda ve çoğu zaman tarikat pîrinin türbesini de barındırdığı için pîr evi niteliğinde olan önemli tesislerin "hankah" olarak adlandırıldığını iddia etmişlerdir. Nitekim Anadolu'nun en önemli iki asitânesi ve pîr evi olan Mevlânâ Külliyesi ile Hacı Bektâş-ı Velî Külliyesi, ayrıca Bektaşî asitânelerinden Elmalı yakınındaki Abdal Musa Tekkesi ile İstanbul/Merdivenköy'deki Şahkulu Tekkesi, öte yandan Edirne'de Gülşeniyye-Sezaiyye'nin merkezi olan Sezaî Gülşenî Tekkesi, İstanbul'daki Mevlevî asitâneleriden Galata ve Yenikapı mevlevîhaneleri, bu arada yine İstanbul'da bulunan tarikat merkezlerinden Koca Mustafa Paşa (Sünbül Efendi) Külliyesi (Halvetiyye-Sünbülüyye), Nasuhî Tekkesi (Halvetiyye-Nasuhiyye), Cemâlîzade Tekkesi (Halvetiyye-Cemâliyye-i Sâniyye), Azîz Mahmud Hüdâyî Külliyesi (Celvetiyye), Kadirîhane Tekkesi (Kadiriyye-Rûmiyye) ve Eburrızâ Tekkesi'ne (Bedeviyye) ilişkin bazı kitabelerde bu tesisler "hankah" olarak anılmaktadır.

Ne var ki bunların yanı sıra ne asitâne ne de pîr evi sıfatlarını haiz olan, zâviye statüsündeki birtakım tekkelerde de aynı durum ile karşılaşılır. İstanbul'da bulunan

birçok örnek arasında Halvetiyye-Sünbülîyye'den Merkez Efendi Külliyesi ile Eyüp/Bahariye'deki Şah Sultan Tekkesi, Nakşibendiyye'den Unkapanı'ndaki Emîr Buhârî Tekkesi, Sultanahmed/Kadırga'daki Özbekler Tekkesi, Eyüp'teki Kaşgârî Tekkesi, Üsküdar'daki Özbekler Tekkesi ile Selimiye Tekkesi, Saadiyye'den de Sütlüce'deki Hasırîzade Tekkesi zikredilebilir. Bu arada birçok kitabede, kelime tekrarından hoşlanmadıkları bilinen divan şairlerinin aynı yapıyı "hankah", "dergâh", "tekke", "asitâne" gibi farklı şekillerde andıkları da dikkati çekmektedir. Ayrıca bu yapılar arasında, Anadolu Selçuklu hankahlarında tesbit edilebilen ortak bir tasarım anlayışını bulmak da imkânsızdır. Sonuçta Osmanlı devrinde "hankah" teriminin, daha ziyade asitâneler ve pîr evleri için kullanılmakla beraber tarikat yapılarının statülerini ve fonksiyonlarını kesin surette belirleyici olmadığı, özellikle de belirli bir mimari tipe tekabül etmediği söylenebilir.

BİBLİYOGRAFYA:

- 1) İbn Hallikân, Vefeyâtü'l-Ayân..., Kahire 1275-1299(1858-1882), III, s. 195, 521;
- 2) H. Sauvaire, "Description de Damas", Journal Asiatique, IX/V(1895), s.269-297;
- 3) The Travels of Ibn Jubair, yay. W. Wright ve M. J. de Goeje, Leiden-London 1907(2.baskı), s.284;
- 4) Makrizî, el-Hitât, Kahire 1326(1908), IV, s. 237-240, 271-306, 415;
- 5) R. A. Nicholson, Studies in Islamic Mysticism, Cambridge 1921, s.1-76;
- 6) J. Sauvaget, "Inventaire des monuments musulmans de la ville d'Alep", Revue des Etudes Islamiques, V(1931), s. 84-86;
- 7) Rihla İbn Battûta, Kahire 1346(1928), II, s.108-118; aynı eser, Kahire 1939, I, s.27;
- 8) D. N. Wilber, The Achitecture of Islamic Iran: The Ilkhanid Period, Princeton N.J. 1955, s.133;
- 9) L. Bretaniski, Zodçestvo Azerbaycana XII-XV. (XII-XV. Yüzyıllar Azerbaycan Mimarisi), Moskova 1966, s.92-101;
- 10) S. Eyice, "Anadolu'da Orta Asya Sanat Geleneklerinin Temsilcisi Olan Bir Eser: Boyalıköy Hanıkahı", Türkiyat Mecmuası, XVI(1971), s.39-56;

- 11) M. Z. Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul 1971, I, s.730-731;
- 12) J. S. Trimingham, The Sufi Orders in Islam, Oxford 1971, 5-25,166-177;
- 13) J. Sourdcl-Thomine - B. Spuler, Die Kunst des Islam, Berlin 1973, s. 305;
- 14) A. I. Doğan, Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları, Tekkeler, Zaviyeler ve Benzer Nitelikteki Fütuvvet Yapıları, İstanbul 1977, s.72-77;
- 15) İ. Bilgin, "Über die Tekke-Architektur des 13. Jahrhunderts in Anatolien", Fifth International Kongress of Turkish Art, Budapest 1978, s. 183-199;
- 16) D. Behrens-Abouseif, "Change in function and form of Mamluk religious institutions", Annales Islamologiques, XXI(1985), 73-93;
- 17) S. Emir, Erken Osmanlı Mimarlığında Çok-İşlevli Yapılar: Kentsel Kolonizasyon yapıları Olarak Zaviyeler, I. Öncül Yapılar: Tokat Zaviyeleri, İzmir 1994, s.25-33, 42-50.

M. Baha TANMAN

11 Haziran 1996